

KRÖNIKA

Konsten att vara skandinav i Minnesota

"Du tänker ibland: så mycket kakor och så lite tid!"

När jag botaniserar i hyllan för regional litteratur i Barnes & Nobles jättebokaavdelning i St Paul, Minnesota, fastnar mina ögon på titeln *Scandinavian Humor & Other Myths* (Skandinavisk humor och andra myter). På baksidan står det att i den här boken "kan man lära sig allt man behöver veta och förmodligen mycket mer än man vill veta om lutfisk och lutherska ligan".

Det låter lovande självironiskt och jag slår upp en sida som visar sig handla om klimatet i Minnesota. "Det enda som de flesta människor från kusterna och utlandet känner till om Minnesota är att vi har ett förfärligt väder. Vad de inte känner till är varför vi stannar kvar. Det är för att vi älskar att vara här i mars. Det är årets snögaste månad. Radio och tv övergår från att rapportera om vilka skolor som stängts till att berätta om vilka som ännu håller öppet och frestelsen att resa härifrån försvinner när man upptäcker att flygplatsen är insnöad."

Några sidor längre fram hittar jag ett uppslag om skandinavers tvångsmässiga prydlighetsiver. Den illustreras med en kvinna som stryker snörena på sina joggingskor. I texten berättas om den norska storstädningstävlingen "Huscleaning" som sägs ha sina rötter i fornnordiska värter som antas vara en skandinavisk motsvarighet till firandet av fruktbarnetsceremonier i varmare klimat.

HÅR TÄNKER JAG PÅ DE FLOCKAR AV DAMMRÖTTOR som smyger längs väggarna hos mig och alla andra svenskar, som ännu inte skaffat svart städhjula, men min fru brukar faktiskt stryka dottrarnas trosor. Är finns det lite av tvångsartat skandinaviskt prydlighetsnit kvar även på den här sidan Atlanten.

Min lärare i fonetik på universitetet brukade hävda att amerikansk engelska i vissa avseenden har mer gemensamt med den engelska som ursprungligen talades i Storbritannien, än vad dagens brittiska engelska har. Kanske är det samma sak med den skandinavisk-amerikanska kulturen i Minnesota. Kanske den har mer gemensamt med det ursprungliga äran vad moderna sverigesvenska vanor och idiosyncrasier har. Vill man veta vad som är gang var typiskt svenskt ska man alltså studera vad som är typiskt i dagens Minnesota.

Jag köper därför även boken "You Know Your a Minnesotan if...". På omslaget finns en teckning som illustrerar det amerikanska begreppet "Minnesota nice". En maskerad bandit riktar sitt döda vapen mot en vitthängig tant som vänligt utbrister: "Javisst ska du få min portmonnä men låt mig bara torka av den först."

INNANFÖR PÄRMARNA LÄSER JAG att du vet att du är en riktig Minnesotabo om:

En lätt lunch för dig är detsamma som tomatssoppa med en gratinerad ostmacka.

En lyxlunch är detsamma som tomatssoppa med en gratinerad ostmacka och inlagda grönsaker.

Du blir hög på lutfisk.

Du anser att en snögorm erbjuder ett lysande tillfälle att prova dina nya vinterdäck fast du inte ska någonstans.

Du anser att långsalsonger är sextigt.

Du utropar "uff då!" när något oväntat inträffar, som till exempel att det träd du just fällt landar på grannens tak.

Du anser att giftermål över rasgränserna är detsamma som att en norman gifter sig med en svenska och tvärtom.

Du tänker ibland: så mycket kakor och så lite tid!

Du stödar hemma för att städhjulen är på väg.

Du känner åtminstone en familj som har ett vackert möblerat rum som ingen får vistas i.

Du anser bingo vara ett kulturevenemang.

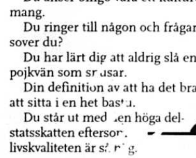
Du ringer till någon och frågar: sover du?

Du har lärt dig att aldrig slå en pojkvän som sr usar.

Din definition av att ha det bra är att sitta i en het bas³.

Du står ut efter "en höga delstatsskatten eftersom...".

livs kvaliteten är s². n¹. g.

AXEL OEDELBERG

Stalins brutala hämnd

Nazisternas framfart i Östeuropa går inte att överträffa i grymhet. Men en nytkommen bok visar att i skuggan av världshistoriens största brott drabbades den tyska civilbefolkningen i östra Europa av ren hämnd av katastrofala mått, när de ryska arméerna välldes tillbaka över det vikande tyska väldet. Nu riktas uppmärksamheten på denna andra tragedi av världshistoriska mått.

Ernest Gellner såg ironin i att de sekulära religionerna nazism och kommunism besegrades på just de områden de själva valt för den yttersta domen, krig respektive ekonomisk tillväxt. Men innan domarnaöll skapade de sekulära religionerna sekulära helveten som inte går att ironisera över. Niclas Sennerteg skildrar ett av dessa helveten, röda arméns extrema råhet mot civila i östra Tyskland augusti 1944 till april 1945 och fördrivningen av miljonertal tyskar.

Historia
Stalins hämnd: Röda armén i Tyskland 1944-45
Niclas Sennerteg
Historiska media, Sverige, 2001.

Under den perioden avancerade mäktiga sovjetiska arméer som en kil genom Polen fram till floden Oder strax öster om Berlin. Därefter vände offensiven norrut, inringade och trängde tyska trupper och civila mot Osterejökusten. De underlägsna tyska trupperna stred med en förvånande beslutsamhet i Ostpreussen och Hinterpomern, trots att de led brist på allt. Men boken handlar främst om den tyska civilbefolkningens hårda öde, inte om krigsförloppet. Och även om perspektivet är det tyska är skildringen balanserad och väldokumenterad.

Sennerteg har skrivit en angränsande bok i flera avseenden. Det mest uppenbara är att han blottlägger ett tabubelagt övergripande av valdiga proportioner som andra världskrigets segerramarer begick mot den tyska civilbefolkningen. Röda arméns brutala infemarsch i östra Tyskland och fördrivningen av över tio miljoner tyskar från trakter som de och deras förfäder bebott sedan medeltiden, är ett moraliskt dilemma som måste lyftas fram. Men då på det vis Sennerteg gör, det vill säga utan att på något vis förringa nazismens brott.

När så sker står Stalins ostraffade krigsforbrytelser i öppen dag. För de västallierade handlar det inte om aktivt deltagande. Det handlar om samtyckets eller tystnadens skam inför förbrytelsen, folkfördrivningarna och att Stalin tillåts behålla det polska bytet från paktens med Hitler. En skam som inte minskas av handlandets realpolitiska förklaring.

Disciplinen kollapsade

Boken innehåller många vittnesmål om hatets praktik. "...43 människor blev kvar i hembygden, varav 40 dödades av ryssarna. Den 70 år gamla kvinnan Maria Fitzner låg utan huvud i godsets ladugård... Ryssarna hade skurit av högra bröstet på [Martha Schmidt] och slagit in halva huvudet på fru Labitzke. Alla kvinnor som hittades döda hade våldtagits av ryssarna..."

Antalet våldtäkter röda armén begick är fortfarande, även om individuellt lidande är omätbart, och torde vara utan motsvarighet. I en vetenskaplig studie från 1992 uppskattas 1,9 miljoner tyska kvinnor ha våldtagits och ofta uppreppade gånger. Härtill kom mord, plundring, förstörelse och deportering till Sibirien. Barbariet var av sådan

Röda arméns hämnd för nazisternas övergripande blev katastrofal.

omfattning att disciplinen kollapsade i delar av röda armén och det krävdes drakoniska åtgärder för att återställa stridsdugligheten. Sennerteg ger olika förklaringar till röda arméns brutalitet. Den mest närliggande är väl att röda armén hade 20 miljoner döda ryssar och ett ödelagt land att hämnas. Han nämner även plausible förklaringar som etnisk hat och att den råa krigsföringen spglade två totalitära regimer. Samtidigt hävdar han att illdaden, dock inte helt övergående med tanke på deras vidd, var impulsiv och inte resultatet av Stalins normal metodiska ondska.

Fördrivningarna var ett led i att Polen kompenseras med tyska områden för landatvärderelsen till Sovjetunionen, och att man där och annorstädes ville undvika en etnisk minoritetsproblematik.

Bra berättarteknik

Bokens främsta styrka är hur allt detta berättas. Sennerteg låter individuella ryska och tyska öden göra de genom sin omfattning abstrakta övergripen, folkfördrivningarna, flyktingströmmarna, sjövekueringarna och striderna, till tragedier i kött och blod. Här ansluter han sig till samma överlägsna berättarteknik som använts i Antony Beevors "Stalingrad" och Cornelius Ryans böcker om andra världskriget.

Vi möter bland annat människor utlänmade åt inte bara en hämndlysten fiende utan också en ovänlig regim. En svinkaktig nazist som först underlättat evakuera de civila och sedan lämnade flyktingar och sårade soldater [itt sitt öde för att rädda sig själv och sina agodelar.

En sovjetisk propaganda rödgöddgjod av hat: "Döda, döda! Det finns ingen tysk som är oskyldig, inte de levande och inte de oföddad!... Ryska soldater som rättfärdigade, tog avstånd från eller försökte förhindra bestialiteterna.

Civila tyskar som aningslöst levde sina vardagliga liv tills sovjetiska stridsvagnar krossade det nära och sköra. Hur Hitlerbunkerns drömvärld splittrats i frontlinjens stal-

Josef Stalin.

orkan. Berlinarnas galghumor inför kris och ihålig propaganda: "Situationen blir kritisk först då man kan ta tunnelbanan till östfronten!"

De enskilda öden ger indirekt boken ytterligare moraliska dimensioner. Närheten utesluter enkla svar på frågorna om det rättmätiga i den ryska hämnden och till vilken del tyskarnas lidanden var förtjänta. Det är ju tvekslöst så att det fanns skyldiga. Men det är lika klart att en civiliserad bedömning inte kan mynna ut i kollektivt skuld. Och när de skyldiga identifierats, hur ställer man sig till bödelns lidande?

Sennerteg har skrivit en viktig, gripande och utomordentligt läsvärd bok, läs den!

TOMAS EURENIUS

Sverige i dag Europa i dag

Det blir molnigt på många håll med snöbyar i fjällen och en del sol vid kusterna.

